

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2022.03.057>
УДК 811.161.2'373.424

Л. Ф. ФОМІНА, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Національний університет «Одеська політехніка»
просп. Шевченка, 1, м. Одеса
E-mail: onomastic.ua@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9599-5332>

Г. В. СЕНИК, старший викладач кафедри української мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса
E-mail: anna_senik22@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8524-4295>

НАЗВИ НЕШЛЮБНОЇ ДИТИНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджено склад лексико-семантичної групи «назви нешлюбної дитини» в українській мові, зокрема в діалектах, а також словотвірну структуру, етимологію та семантичні процеси, що відбуваються. Закцентовано увагу на історії та етимології лексем *байстриук*, *бастард*, *копил* та *бенкарт*. Підкреслено активне вживання назви *байстриук* у сучасній літературній українській мові, зокрема в її розмовно-побутовому варіанті. Виявлено, що українські номінації нешлюбної дитини репрезентують різноманітне коло мотиваційних моделей: 'локуси зачаття або народження дитини', 'розпусний характер поведінки матері', 'аномальність появи в родині дитини' та ін. Лексична реалізація цих моделей значно відрізняється ареально, у різних регіонах України. Запозичені головним чином з польської мови або через її посередництво лексеми на позначення нешлюбної дитини набувають широкого фонетичного та словотвірного варіювання у процесі адаптації до системи української мови або — вужче — до особливостей певних говірок. Більшість назв репрезентують пейоративні конотативні семи — зрубиле, лайливе значення; але подекуди вони демонструють співчутливе ставлення до нешлюбної дитини.

Ключові слова: нешлюбна дитина, українські говірки, діалектні словники, ареальне лексичне варіювання

1. ВСТУП

Народження позашлюбної дитини завжди сприймалося як гріхове явище та засуджувалося суспільством, відповідно назви такої незаконної дитини набували негативної конотації, а часом зрубілої і навіть

Ц и т у в а н н я: Фоміна, Л. Ф., Сенік, Г. В. (2022). Назви нешлюбної дитини в сучасній українській мові. *Українська мова*, 3(83), 57–72. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2022.03.057>

лайливої. Деякі одиниці лексико-семантичної групи «назви нешлюбної дитини» зовсім виходять за межі мовлення, дозволеного в будь-якому поважному товаристві. Однак сучасне суспільство досить спокійно ставиться до народження позашлюбної дитини, не вважаючи таких дітей вигнанцями чи знедоленими. У цій статті нас буде цікавити склад, словотвірна структура лексичних одиниць зазначеної групи, семантичні процеси в ній та джерела запозичення в українську мову.

Останнім часом науковці частіше стали звертатися до вивчення назв нешлюбної дитини у слов'янських мовах. Після статті Г. І. Кабакової *Позашлюбна дитина* в етнолінгвістичному словнику *Слов'янські древнощі* за ред. М. І. Толстого (Кабакова, 2009) з'явилася низка досліджень з цієї тематики, зокрема: І. Янишкової *До вивчення назв позашлюбної дитини у старослов'янській і чеській мовах* (Янишкова, 2021), М. Китанової *Діти з особливим статусом у болгарській традиційній сім'ї: аналіз номінацій у світлі опозиції «свій — чужий»* (Китанова, 2015), М. Копецької *Pomenovania slobodnej matky a jej dieťaťa v slovenských nárečiach* (Кореска, 2014) та ін. Українські дослідники також долучилися до цієї теми, але в межах розробки іншої проблематики — номінації людини (Л. Я. Колеснік), родинних стосунків (Т. В. Громко), родильною обрядовістю (О. Д. Пискач, О. М. Гвоздяк). Отже, цілісна картина номінації незаконнонародженої дитини на всьому діалектному просторі української мови та в літературній мові в різних її підсистемах залишилася актуальною проблемою для сучасної україністики. Вказана лексико-семантична група в українській мові потребує дослідження з погляду її складу, історії та етимології окремих назв, їхньої структури й семантики. Вивчення цих аспектів стало метою нашої розвідки, для реалізації якої окреслено низку завдань: 1) добір лексичних одиниць, що номінують нешлюбну дитину в літературній українській мові та її говірках; 2) аналіз походження таких номінацій; 3) вивчення семантичної динаміки та словотвірних зв'язків певних лексем; 4) увага до конотативних сем у семантичній структурі назв; 5) виявлення ареалів окремих номінантів нешлюбної дитини.

Джерелом дослідження слугували *Словник сучасної української мови* (СУМ-20), діалектні лексикони, зокрема: *Словник українських східнослов'янських говірок* (СУССГ), *Словник українських говірок Бузько-Інгулецького межиріччя* (СУГБІМ), *Наддніпрянський регіональний словник* Г. Ф. Шила (НДРС), *Словник буковинських говірок* за ред. Н. В. Гуйванюк (СБуГ), *Словник західнополіських говорів* Г. Л. Аркушина (СЗПГ), *Словник бойківських говірок* М. Й. Онишкевича (СБоГ), *Словник українських говорів Одещини* за ред. О. І. Бондаря (СУГО), *Матеріали до словника українських говірок Закарпатської області* М. А. Грицака (МСЗО) та інші регіональні словники. Чимало назв нешлюбної дитини зібрано в *Етимологічному словнику української мови* (ЕСУМ), проте деякі номінації, зафіксовані в новітніх, опрацьованих нами лексиконах, можуть доповнити цю скарбницю як у лексичному, так і в семантичному аспектах.

Історичні факти взято із праці Є. К. Тимченка *Матеріали до словника пн-семної та книжної української мови XV—XVIII ст.* (МСУМ XV—XVIII ст.) та ін. Аналіз матеріалу здійснено за допомогою описового та порівняльно-історичного методів.

2. ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ПОЗНАЧЕННЯ НЕСЛЮБНОЇ ДИТИНИ

В українській літературній мові існують і широко функціонують номінативні словосполучення *позашлюбна дитина*, *нешлюбна дитина*, *незаконнонароджена дитина*, які здебільшого притаманні науковому стилю; ми також послуговуємося ними в нашій розвідці.

Найуживанішою в українських говірках для позначення нешлюбної дитини є лексема *байстрюк*, яка в літературній мові функціонує як застаріла (СУМ-20 1, с. 101). Лексикографована у СУМ-20 і лексема *бастард*: ‘позашлюбний син впливової або визначної особи (короля, герцога і т. ін.)’ (СУМ-20 1, с. 118). Якщо такі дефініції правильні, то тоді виникає питання: як сучасні українці називають у побуті незаконнонароджену дитину? Чи є для неї однослівна назва? На нашу думку, обидва слова входять до лексичної системи сучасної літературної мови, до різних її підсистем; це стилістично диференційовані синоніми: слово *бастард* є книжним та історичним, а *байстрюк* обслуговує потреби повсякденного спілкування і належить до розмовно-побутового варіанта літературної мови. Лексема *байстрюк* не є застарілою, вона досить активно функціонує в сучасному українському мовленні, розвиває лексико-семантичні варіанти в різних жанрах художнього дискурсу й часто десемантизується, реалізуючи функцію негативної оцінки — приниження, образи, лайки.

Наведемо приклади вживання лексеми *байстрюк* у прямому (1) та переносному (2) значеннях у сучасних бардівських піснях:

- (1) *Погляд гордий, Меч та торба жєбрака,
Гей, хто покохає байстрюка?* («Байстрюк»).

Зауважимо, що автор і виконавець пісні заховався під псевдонімом *Бастард*.

- (2) *Чи ми свідомі, хто ми є такі?
Чому говорим: Україна — мати?
Чи вже не годі самім собі брехати?
Ми не сини її, звичайні байстрюки* («Байстрюки»).

Полісемія в цьому разі ґрунтується на основному значенні з його конотацією зневажливості, розширюючись до лексико-семантичного варіанта ‘той, хто найважливішим вважає власне збагачення, не думаючи про долю і волю України’. Пісня, мабуть, відображає сумні думки людини 90-х років, коли Україна стала «суцільним базаром», за висловом автора пісні. Метафоричний зв’язок із основним значенням ‘позашлюбна дитина’ також спостерігаємо у фразі «*Монгольського хана ти*

байстрюк» жартівливого листа Путіну від бійців батальйону Кульчицького в стилі листа запорожців турецькому султанові. Тобто ‘загарбник, нащадок монгольського хана Батия, що в 1240 році захопив і розорив Київ’. На когнітивному рівні ці метафори утворено на основі свідомого зближення двох понять, сполучено їх в одному слові та надано цьому внутрішньому зближенню експресивного забарвлення.

Лексема *байстрюк* увійшла в українську мову в XVII ст. і вперше зафіксована в *Актах Полтавського суду*, за даними історичного словника Є. К. Тимченка (МСУМ XV—XVIII ст., с. 40). З української мови ця номінація поширилася в російській та білоруській мовах також протягом XVII ст. у різних формах: *Бастря* — *от блудница рожденное отроча* (СлРя XI—XVII вв. 29, с. 178); *Байструка собъ привела* (СБН, с. 12).

Звернімося до проблеми походження цих назв. Лексеми *байстрюк* і *бастард* пов’язані етимологічно. Вважають, що *байстрюк* (СЗПГ 1, с. 8) із варіантами *бастрюк*, *байстер*, *бастир*, *байстря*, *бастря* (ЕСУМ 1, с. 118), *байстре* (ТСГГ, с. 41), *байструн* (МСЗО 1, с. 99), *байстручення*, *байстрючок*, *байстручище* (Грінченко, 1958, 1, с. 70—71) запозичене, через польське посередництво, з верхньонімецького *bast(h)art* ‘нешлюбна дитина’, для якого мовою-донором є французька (ст.-франц. *bastart* ‘нешлюбний син дворянина’). Французьку лексему зведено до пізньолат. *bastardus*, утвореного від *bastum* ‘в’ючне сідло’; «Отже, *bastardus* означало ‘син в’ючного сідла’ (жартівливий натяк на стосунки між служницями постійних дворів і погоничами мулів)» (ЕСУМ 1, с. 118). Однак це не єдина наукова інтерпретація. «Етимологія французького слова, — зауважує чеська дослідниця І. Янишкова, — яке стало, разом з середньолатинським *bastardus* ‘незаконна дитина’, складовою частиною середньовічної юридичної термінології, неясна. Ст.-франц. *bastart* пов’язують, наприклад, з гот. *bansts* ‘сарай’ та інтерпретують як ‘народжений у сараї’, значить, не як слід — у палаці або в домі. Крім того, його пов’язують з франц. *bât* ‘в’ючне сідло’, яке виводять із романського **bastum* ‘те саме’ — тобто первинне значення слова *bastart* ‘народжений у сідлі’ [етимологія, прийнята в ЕСУМ. — Л. Ф., Г. С.]. Формант *-art, -ard* узятий з германських власних імен типу *Reinhart, Gelbhart*» (Янышкова, 2021). Німецький дослідник Й. Кноблох висуває припущення, що нім. *Bastard* є словом іранського походження, і згадує давнє плем’я бастарнів (*bastarnae*), які з II ст. до н. е. оселялися в долині р. Прута і на березі Чорного моря до Дунайської дельти, де вони контактували з іранськими племенами. Для представників цих іранських племен назва *бастарнів* була лайкою, образою будь-якої людини. Назва пов’язана з осетинським *bast* ‘пакет’ і *ard* ‘народжений’ (дієприкм. мин. часу від *арун* ‘народити’). Первинну мотивацію — ‘дитина, народжена на пакеті, на мішку’ — Й. Кноблох пояснює тим, що бастарни під час походів брали з собою жінок і дітей (Knobloch, 1984, с. 57—60).

Словотвірна варіантність лексеми *байстрюк*, як і взагалі запозичень в українські говірки та питомих слів, на думку П. Ю. Гриценка, зумов-

лена не лише динамікою зовнішньої структури окремої лексеми в говірці як системі, субституванням на основі формальної чи семантичної близькості лексем, а й можливостями мови в ділянці номінації як універсальної ознаки людської мови (Гриценко, 1990, с. 136).

Лексеми *байстрюк*, *байструк*, *байструн* утворюють в українській мові похідні слова: фемінізми *байстриця* ‘позашлюбна дочка’ (ТСГГ, с. 41), *байстручка* (СЗПГ 1, с. 8) та *байструнка* (МСЗО 1, с. 99). Номінант позашлюбної дитини може бути транспонованим на позначення дорослої особи чоловічої статі й опосередковано. Зокрема Д. І. Яворницький наводить український маскулінізм *байстрятник* ‘чоловік, який одружився з жінкою з незаконною дитиною, байстряч’ (Яворницький, 1920, с. 10). Утворений він від основи множинної форми слова *байстр(я)* → *байстр+ят(a)* → *байстряч+ник*.

У буковинських говірках уживають згрубілу лексему *байстрячи'на* ‘позашлюбна дитина’: *В неї ца байстрячина дужи файно вчици* (СБуГ, с. 22). У *Словнику українських східнослов'янських говірок* знаходимо застаріле слово *байстрячка* (із посиланням на етнографічну працю *Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии 1898 р.*) у значенні ‘одинокі жінка’ (СУССГ, с. 23), що вийшло в цьому регіоні зараз із ужитку.

Оскільки назва нешлюбної дитини, про яку йдеться, запозичена через посередництво польської мови, у якій маємо *baster* і *bastrze*, (Brückner, 1970, с. 17), то українські діалектні назви *бастир*, *бастря* більшою мірою відповідають словам польської мови, зважаючи на особливості мови-реципієнта, де назви недорослих істот (людей і тварин: *маля*, *гуся*, *лоша*) мають закінчення або, за іншою кваліфікацією, суф. *-а* / *-я*. Форми *байстер*, *байстря* — українська особливість адаптації запозичень із вставним [j] (за аналогією до лексеми *айстра*), яка виявляється і в питомих *жайворонок*, *жайвір* (рос. *жаворонок*). У польській мові також зафіксована назва *bajstruk* (там само), яка є зворотним запозиченням з української мови.

У гуцульському мовному феномені форма *байстре* є закономірною, оскільки фонема [a] після м'яких приголосних та шиплячих тут змінюється на голосні переднього ряду (Кононенко, 2012, с. 40), у нашому випадку на [e]. Щодо лексеми *байстрюк*, яка набула поширення в розмовному варіанті літературної мови, то суф. *-ук* / *-юк* у цьому дериваті вказує на недорослість, юний вік бастарда з виразно негативною конотацією. Цей суфікс має антропонімний характер, більшою мірою слугує засобом творення українських патронімічних прізвиськ, які поширені по всій Україні, але його «також можна вважати основним західноукраїнським типом», за спостереженням Ю. К. Редька (Редько, 1966, с. 196). Крім того, високопродуктивний суф. *-ук* / *-юк* утворює в західнополіських говірках номінації неповнолітніх дітей і тварин (*дитюк*, *дівчук*; *гусюк*, *зайчинюк*, *лисюк*, *лосюк* та ін.) (СЗПГ 1). Такі номінанти формувалися, не оминувши впливу польської мови, і в цілому на Закарпатті. О. В. Харківська, досліджуючи іменний словотвір у говірках Закарпаття,

зазначає, що в українському мовознавстві відомі дві концепції щодо походження цього афікса: такі вчені, як С. П. Самійленко, В. О. Горпинич, називають його власне українським, П. П. Чучка висловлював думку про те, що «сучасна українська словотвірна модель на *-ук*, *-'ук* могла сформуватися під впливом відповідних тюркських демінутивних утворень десь у XIII—XIV ст. на Буковині чи в Молдові, а звідси поступово поширювалась на північний захід аж до білоруських земель» (Цит. за: Харківська, 2015, с. 60). Отже, і лексема *байстрюк* поширилася в українській мові саме із Заходу України, можливо, під впливом польської мови, де вона набула широкого вжитку з XV ст. (Brückner, 1970, с. 18). Назви нешлюбної дитини у говірках Закарпаття див. також (Грицак, 2017, с. 99).

У сучасній народній свідомості поява незаконнонародженої дитини не завжди має оцінку аморальної, гріховної, і назву *байструк* не всюди вживають із негативним забарвленням: *Хай байструк, аби з добрих рук*, — кажуть на Волині (СЗПГ 1, с. 7).

Лексема *бастард* полісемічна, усі її значення — поєднання різнопорядкових за своєю природою явищ (СУМ-20 1, с. 118). Уважаємо, що значення ‘позашлюбна дитина’ було первісним, домінантним, що й дало семантичне підґрунтя для розвитку інших лексико-семантичних варіантів. Отже, лексеми *байстрюк* і *бастард* історично, у діяхронії співвідносяться як похідне до свого твірного, а на синхронному рівні — як стилістично по-різному марковані мовні одиниці.

Через посередництво польської мови запозичена з німецької і номінація *бенкарт* (пол. *bękart*) у фонетичних варіантах *бе'нькерт*, *бе'нькарт* із значеннями ‘байстрюк’, ‘шибеник’, ‘хлопчисько’, відома з XVI ст. (ЕСУМ 1, с. 167; МСПГ, с. 48). У рукописному Хронографі 1656 р. в записі: *Брыдячися нимы, яко бенкартами* (МСУМ XV—XVIII ст., с. 52) відображено саме первісне значення — ‘незаконнонароджений’. Відома ця лексема та її деривати і в білоруській мові: *бэнкарт*, *бэнкартка*, *бэнкарцюк* (СБН, с. 41). А. Брюкнер зводив цю назву до нім. *Bankhart*, утвореної від *Bank* ‘лава’ та власних імен на *-hart*, *-art* (Brückner, 1970, с. 24). «Німецьке слово іронічно підкреслює факт позашлюбного зачаття дитини на твердій лаві (пор. нім. *hart* ‘твердий’), замість подружнього ложа» (ЕСУМ 1, с. 167). Така лексема поширена в буковинських говірках: *То заміж такий, аби дитина не була бе'нькертом* (СБуГ, с. 29) та Лемківщині, де вона розвинула переносне значення з конотацією зневажливості: *бенкарт*, *бецкарт* (з назалізованим [н]) ‘хлопчик-підліток; вередлива дитина’ (Турчин, 2011, с. 24).

Відповідно до закономірного співвідношення польських і українських звукових форм (є→у), на кшталт видозміни *bęben* → *бубон*, виникла в XVII ст. лексична одиниця *бу'карт* ‘бешкетник, пустун, нешлюбна дитина’ (Грінченко, 1958, 1, с. 108).

Отже, в основі зазначених номінантів лежить семантика локусів зачаття або народження нешлюбної дитини (у сідлі, на лаві, на мішку), із

семою зневажливості. Такими є і назви *кропивник*, *кропивниця* (СЗПГ 1, с. 256), а також лексема *покропивник* у бойківських говірках (СБог 2, с. 102), які вказують на зарості кропиви як місце гріховної злуки. До зазначеного семантичного типу узалежнимо і *пожали'вник* та *жали'вник* із фонетичними варіантами *жалівник*, *желивник*, *джаливник* (СБог 2, с. 97). Лексема *жаливник* є дериватом від основи іменника *жалива* (де-вербатива з суф. *-ив(а)*) ‘кропива’ і в західнополіських говірках вживається з різним наголосом: гуц. *жалі́ва*, бойк. *жа́лива*, с.-дн. *жалива́* (Аркушин, 2004, с. 377). Але не тільки *кропива* мотивує назви нешлюбної дитини, а й *бур'ян*: на Буковині функціонують слова *побурянник* — *побурянниця*, *побуренник* — *побуренниця* (СБуГ, с. 434). Номінанти *пожаливник*, *побурянник*, *покропивник* є конфіксальними дериватами (із формантом *по-...-ник*) у лексико-словотвірній групі «назви за соціальним станом», до якої І. О. Іншакова долучає і назви нешлюбних дітей (Іншакова, 2004, с. 38).

З німецької мови або з ідиш запозичена в бойківські говірки лексема *бандер* ‘позашлюбна дитина’, яка стала мотиватором для прізвища *Бандра* (ІЕС, с. 47).

У західноукраїнських говірках на позначення нагуляної, нешлюбної дитини вживають назву *копил*: *Копил бекає на все горло, бо розпусний, не має дьиді, аби сокиров загрозив, зубами заскреготав* (ТСГГ, с. 154). Лексема *ко'пи'л* збереглася в різних фонетичних і словотвірних варіантах: *ко'пел*, *копеля*, *ко'пив*, *ко'пиле'*, *копилець*, *копилча*, *копиляк*, *копильчук* (ЕСУМ 2, с. 567), *копил*, *копилє*, *копилюк* (СБуГ, с. 222—223), *копыля*, *копылятко*, фемінізми *копыли'ця*, *копылка* (Сабадош, с. 149). Наведемо деякі приклади вживання на Буковині: *І куда то копилє подибало, ще десь упаде та вдариться; Має одного копилюка, та й той уже великий; Шо з того, шо файний, як він копиляк* (СБуГ, с. 222—223). А в закарпатському селі Сокирниця кажуть: *Ото копыл: у нього нейе вуця* (Сабадош, 2008, с. 149). У бойківських говірках зареєстровані також *кобил*, *копицюх* (СБог 1, с. 376), що пов'язані з тим самим *копил*. У слова *копи'лиця*, крім очікуваного значення ‘позашлюбна дочка’, за метонімічним перенесенням, «за суміжністю в межах однієї інтеріоризованої ситуації» (Селіванова, 2010, с. 412), розвинулося значення ‘незаконна дружина; коханка, полюбовниця, наложниця’ (ЕСУМ 2, с. 567). Лексема *копил* утворює словотвірне гніздо, куди, крім зазначеної *копилиці*, входять фемінізм *копилка* (Сабадош, 2008, с. 149) та дієслова *копи'литися* ‘народити дитину поза шлюбом’ і *скопели'чити* ‘звінчати, позбавити дівоцтва’ (ЕСУМ 2, с. 567), що свідчить про значний словотвірний потенціал цієї лексеми. Можливо, до цього гнізда належить і знайдене в говірках Одещини лайливе слово *копла* в значенні ‘погань’, ‘нечисть’, ‘сміття’ (СДУГОО, с. 43); семантичний розвиток від ‘нешлюбної дитини’ тут уповні закономірний.

В українському антропоніміконі побутує значна кількість прізвищ, мотивованих словами *копил*, *копель*: *Копель*, *Копелець*, *Копелев*; *Копил*, *Копилаш*, *Копилевич*, *Копилець*, *Копиленко*, *Копилов*, *Копильцов* (Новико-

ва, 2007, с. 410—411), як свідчення активного вживання зазначених слів в узусі українців минулих часів.

Проте мотиватор цих дериватів — слово **koryľ* (із варіантами **koryľ* / **korylo*) належить до праслов'янського лексичного фонду і трапляється в багатьох слов'янських мовах у різних значеннях, зокрема 'різновид лопати', 'те, що вкопано, вставлено, стояк, підпорка' та ін. (ЕССЯ 11, с. 30—33). Це дало підставу О. М. Трубачову відстоювати думку, що аналізована лексема є споконвічно слов'янська і її первісне значення сформувалося у словотвірних відношеннях **koryľ* < **kopati*. Дослідник звертав увагу й на такі значення південнослов'янських слів, як 'пагін, паросток', 'стебло', дійшовши висновку: «[...] ономасіологічна природа слова **koryľ* [...] — не шлюбно-родинні стосунки, а землеробне виробництво та його лексика [...]. Зрозуміло, що це вже ослаблений, затемнений зв'язок, оскільки основні зафіксовані значення рос. *копыл* та інших східнослов'янських слів — 'стояк, підпорка'. Однак значення 'боковий паросток', важливе для всієї семантичної еволюції нашого слова, залишило непрямі сліди [...] в ономастиці» (ЕССЯ 11, с. 33) (зокрема, у топонімі *Копиль* на березі річки Протоки як правого рукава річки Кубані). Важливими в цьому контексті є болгарські назви *копеле*, *копелак*, *копеля*, *копелче*, що мають значення і 'нешлюбна дитина', і 'паросток', 'боковий або новий пагін на кукурудзі' (Китанова, 2015, с. 31—52). Проте, услід за Ф. Міклошичем, багато дослідників вважають прасл. **koryľ* саме у значенні 'незаконнонароджена дитина' запозиченням із мов давніх балканських народів. Назва *копил* — «субстратне слово дако-фракійського (або іллірійського) походження, можливо, запозичене зі старих румунських або албанських говірок» (ЕСУМ 2, с. 567). П. П. Чучка також вважає *копил* українським румунізмом (ІЕС, с. 282). Подану концепцію О. М. Трубачов називає такою, що не бере до уваги розвиток «цього безумовно вторинного значення із якихось інших, більш примітивних значень» (ЕССЯ 11, с. 32), і демонструє, як показано вище, примітивні значення. Однак на синхронному зрізі української мови спостерігаємо, безумовно, омонімію, що виникла, можливо, коли збіглися запозичена та споконвічна лексеми з їхніми значеннями. Так чи інакше, але зазначена дискусія надзвичайно цікава й плідна і дає підставу для подальших пошуків етимології цього досі неясного слова.

До номінантів нешлюбної дитини належить і слово *ба'хур*, представлене фонетичними варіантами *бахор*, *бахурь*, *бехур* (СУМ XVI—XVII ст. 2, с. 27). СУМ-20 подає *бахур* у трьох значеннях: 1. *лайл*. 'Розпусник, залицяльник, полюбовник'. 2. *зневажл*. 'Позашлюбна дитина, байстрюк'. 3. *діал*. 'Хлопець, дитина' (СУМ-20 1, с. 121). На додаток до цих значень у словнику Б. Грінченка знаходимо ще 'єврейська дитина': *Ти не будеш, я не буду, хто ж це буде пити? А хто ж буде на жидівські бахурі робити?* (Грінченко, 1958, 1, с. 87—88).

Семантика 'байстрюк' зафіксована й у діалектних вокабуляріях: *Глумачному словнику гуцульських говірок: бахурь* 'син матері-одиначки'

(ТСГГ, с. 44), яке можна трактувати саме як ‘нешлюбна дитина’, *Словнику західнополіських говірок*, де натрапляємо й на лексему *бахурка* ‘те, що байстручка’ (СЗПГ 1, с. 12). В інших опрацьованих словниках цієї семантики не простежено. І. Г. Верхратський у словничку до роботи *Говір батюків* зафіксував у слів *бах*, *бахор* лише значення ‘хлопчик’, подавши похідні фемінізми: *башиця*, *башичка*, *бахорка* ‘мала дівчина’ (ГБ, с. 151—152); у *Словнику буковинських говірок* лексема *бахур* має значення ‘пустун’, ‘бешкетник’ із позначкою *зрубіле*, наведено похідні *бахурина*, *бахуриця*, а також *бахурня* — з позначкою *лайл*. ‘хуліган, бешкетник’ (СБУГ, с. 27). Так само на Поділлі: *ба́хур* ‘шибеник, хлопчисько’ (МСПГ, с. 45) і на Лемківщині: *зневажл. бахор* ‘хлопчик-підліток’ (Турчин, 2011, с. 23). У СУМ-20 подані й інші деривати: фемінізм *бахурка*, збірне *бахурня*, вульгарне, застаріле *бахурувати* ‘вести розпутне життя’ (СУМ-20 1, с. 121). В ЕСУМ зареєстровані *бахурча* ‘малий бахур’, *бахуруватий* ‘розпусний’, *бахурнятський* ‘розпусницький’ (ЕСУМ 1, с. 153). Із XVII ст. слова *бахур* / *бахор* / *бехур* поширились в українській та білоруській мовах з ідиш. Пол. *bachor*, *bachur* ‘вередлива дитина’, ‘молодий юдей’, на думку А. Брюкнера, — запозичення з гебрайської мови — гебр. *bāxūr* ‘юнак’ (Вгückner, 1970, с. 10), ід. *Bacher* ‘юнак, учитель’ похідне від дієслова *bachar* ‘обирати, вибирати’ (ЕСУМ 1, с. 153). Однак польський дослідник А. Фаловський доводить, що *bachor* / *bachur* увійшли в польську мову через посередництво української та білоруської мов, і висуває такі аргументи: 1) більш рання хронологія цих слів та їх дериватів у текстах західноруських, ніж у польських; 2) три фонетичних варіанти при двох польських; 3) значно більша словотвірна активність; 4) більше коло значень в українській та білоруській мовах (Fałowski, 2010, с. 94—95). В арсеналі лексичних одиниць на позначення позашлюбної дитини в українсько-польському ареалі, зокрема на території Люблінщини, в умовах культурної та мовної взаємодії, знайдено більшість аналізованих тут номінантів (Див. Karaš, 1975, с. 58; Pelcowa et al., 2020, с. 53—54).

Антропонімізація апелює *бахур* ‘байструк’ стала підґрунтям для прізвища *Бахур* (ІЕС, с. 51).

Окрему групу лексем становлять номінації дитини, пов’язані з назвами матері за її розпутною, асоціальною поведінкою. Такі пейоративні номінанти мають грубий, край негативно-характер. Назва *скурва’ї* ‘син розпутної жінки’, що зафіксована в ЕСУМ (т. 3, с. 151), є діалектним універбом, утвореним від лайливого словосполучення *скурвий син*, у якому твірна основа — атрибут складеної назви, а малопродуктивний суф. *-ай* (з відтінком зневаги особи на означення носія чинності або властивості на зразок *горлай*, *гультай*, *носай*, *бородай*) імпліцитно опредмечує опущений іменник (Думчак, 2011). У польській мові відповідно вживають *skurwysyn*, *kurwisyń*, у чеській — *zkurvyšyn* (від *kurwa* ‘повія, розпусниця’, найпоширенішої інвективи в поляків), отже, не можна тут відкидати західнослов’янського, радше польського впливу.

В українській діалектній мові існують багато власних, оригінальних, не позичених номінантів нешлюбної дитини. Такою є назва *покритюк*, мотивована словом *покритка* ‘повія’ (Архангельська, 2011, с. 38), утворена за допомогою словотвірного суф. *-юк*, із виразно негативним забарвленням.

На Західному Поліссі функціонує прикметник *нагуляни (син)*: *Вона має двох сину нагуляних* (СЗПГ 1, с. 330).

До зазначеного семантичного типу належить і лайлива номінація *виблядок* ‘байстрюк’ (ЕСУМ 1, с. 215), конфіксальний дериват від інвективи *блaдь*, прасл. **blędъ*, семантично пов’язаної відношенням чергування із *блждь* ‘розпуста’, що називає розпусну жінку, повію в пам’ятках, починаючи з XV ст., зокрема у Львівському літописі 1475 р.: *А все черные люди, а все злодѣи, а женки все бляди, да вѣдьмы, да тать, да ложь, да зелие, осподаревъ морять зелиемъ* (СлРя XI—XVII вв. 1, с. 251).

Аномальність появи в сім’ї незаконної дитини відображено у слові *найдениш*, вірогідно, запозиченому з російської мови (пор. *найдёныш*), *знайдуха* (СЗПГ 1, с. 192), *найда*, *на’йду’х* і *найдушка* (про дівчину) (СБoГ 1, с. 467). На Миколаївщині кажуть: *Хоча й найдух, але дитина хороша, уміла і вчиться добре* (СУГБІМ 2, с. 207). Девербатив *найда* — утворення з нульовим суфіксом, *знайдуха* — належить до дериватів високопродуктивного типу суф. *-ух(а)*; обидва вони є іменниками спільного роду. Зауважимо, що слова *найда*, *найдух* в ЕСУМ, *найда*, *знайда* у СУМ-20 мають лише значення ‘підкидюк’, ‘підкидьок’, а значення ‘нешлюбна дитина’ не представлене (ЕСУМ 4, с. 31; СУМ-20 9, с. 457). Так само й на Одещині лексему *найда* зафіксовано у значенні ‘знайдена дитина, підкинута матір’ю чужим людям, (а також про дорослу людину), у переносному значенні несхвально про будь-яку людину’ (СУГО, с. 132), хоча підкидають частіше саме незаконнонароджених дітей.

Процес антропонімізації призводить до появи в українському ономастиконі прізвищ *Найда*, *Найдюк*, *Найдик* (ІЕС, с. 404).

Розмовною є лексема *безбатченко*, конфіксальний дериват, що поряд із більш поширеним значенням ‘сирота’ має семантику ‘нешлюбна дитина’: *Валя глянула на дитину, на свого малесенького безбатченка, що тихо спав коло її розторсаного серця* (О. Довженко) (СУМ-20 1, с. 124). У ментальності українців ставлення до безбатченків-сиріт співчутливе й доброзичливе, воно, на нашу думку, поширюється і на безбатченків-нешлюбних дітей, і таким чином у межах полісеманта *безбатченко* імпліцитно існує спільна позитивна конотативна сема. Словотвірна структура слова без+батьч+енк(о) та походження суф. *-енк(о)* також виявляють цю сему. Про суфікс *-енк(о)*, який частіше утворює прізвища, написано чимало. Зокрема, В. І. Сімович подає такий шлях розвитку цього форманта й наголошує на притаманну йому початкову позитивність: «Ймена чоловічі з наростком *-енко*, що з ним творилися первісно здрібнілі прикметники й іменники чоловічого роду, наскільки такі прикметники й іменники робилися характеристичними прикметами людини, ставали

прізвищами осіб чоловічого роду. [...] Повстання таких іменників треба шукати в здрібнених та пестливих прикметниках на *-енький*» (Цит за: Аркушин, 2004, с. 86).

Ціле гроно назв фіксує *Наддніпрянський регіональний словник* Г. Ф. Шила, і таких, які наявні в інших регіонах, зокрема, у західних, оскільки «наддніпрянські говірки найбільш висунуті на захід» (НДРС, с. 14), і таких, які поширені лише тут, у фонетичних та словотвірних варіантах: *ба'йштер, ба'стир, бенкарт, букарт, бунгарт, знайдух, кобтюк, купелю'х, копилюк, копиля', копляк, ко'пол, копеляк, найдух, покропивник, роздобудько, самороб* (НДРС, с. 44—45). Вважаємо, що дві останні номінації радше іронічні, ніж образливі, і не мають пейоративного забарвлення: *В неїй файний самороб*, — каже одна респондентка (НДРС, с. 234).

Загалом більшість номінантів дитини, народженої поза шлюбом, в українській мові марковані граматичним чоловічим родом, як свідоцтво домінуючої маскуліноцентричності людської мови (Архангельська, 2011, с. 30). Утім парні фемінізми від маскулінних назв, утворені з суфіксами жіночності *-к-* (найчастіше), *-иц(я)*, *-ниц(я)* *-ух(а)*, також зустрічаються в українському діалектному просторі: *байстриючка, байструнка, найдушка, бахурка, бенкартка; байстриця, копилиця, бахуриця, побурянниця; знайдуха*. Однак семантично такі парні назви не тотожні. «Чоловічий рід, як відомо, позначає особу взагалі, і чоловіка зокрема, жіночий — лише особу жіночої статі. У рядах парних протиставлень суфіксам усіх іменників чоловічого роду властива первинна семантична функція особи і вторинна граматична функція роду та семантична функція статі. В іменниках жіночого роду такої закономірності не існує» (Архангельська, 2011, с. 33). Для усіх назв нешлюбної дитини характерна сема недорослості, а в іменниках середнього роду типу *байстрия* вона значно підсилена.

Ще одну цікаву рефлексію на існування нешлюбних дітей виявлено на антропонімному рівні, у галузі українського прізвищного антропонімікону. Прізвища з суф. *-ин*, утворені від жіночих імен, наприклад, *Гапчин, Марущин, Парасчин*, були спочатку прізвиськами, яких одержували нешлюбні діти; згодом вони ставали прізвищами (Редько, 1966, с. 19). М. І. Корнилович писав: «щодо нешлюбних дітей, то виявляється цілком виразно звичай іменувати їх за ім'ям матері або її побатьківським назвиськом, коли воно було. А назвисько її шлюбного чоловіка, рівно як і природного батька дитини, цілком не фігурувало» (Цит. за: Редько, 1966, с. 19).

3. ВИСНОВКИ

Досліджені українські номінації нешлюбної дитини репрезентують різноманітне коло мотиваційних моделей; вони групуються навколо таких семантичних домінант: 'локуси зачаття або народження дитини' (*байстриюк, бенкарт, кропивник, жаливник, побурянник*), 'розпусний характер

поведінки матері' (*скурвай, покритюк, нагуляни*), 'аномальність появи в родині дитини' (*найда, найдух, безбатченко, самороб*).

Численна лексична реалізація цих моделей значно відрізняється ареально, у різних регіонах України: у гуцульських, бойківських, західнополіських говірках назв значно більше й вони переважно є запозиченнями XVI—XVII ст. з польської мови. У південно-східному наріччі такі запозичення відсутні. Широке коло лексичних та лексико-словотвірних слів-дублетів на позначення обох статей позашлюбної дитини в діалектній мові підтверджує думку С. П. Бевзенка: «діалектні лексичні системи [...] мають у своєму розпорядженні значно ширші, ніж літературна мова, можливості творення слів» (Бевзенко, 1980, с. 183).

Лексеми, що прийшли з мов-донорів, демонструють широке фонетичне, словотвірне варіювання у процесі адаптації до системи української мови або — вужче — до особливостей певних говірок.

Більшість назв нешлюбної дитини репрезентують пейоративні конотативні семи — *зрубиле, зневажливе, лайливе*; але подекуди вони показують співчутливе ставлення до нешлюбної дитини, зокрема в лексемі *безбатченко* та у висловлюваннях деяких носіїв діалекту. Лексеми *роздобудько, самороб* також не мають пейоративного забарвлення.

Функціонування номінантів нешлюбної дитини свідчить про їхню семантичну динаміку, про здатність розвивати нові лексико-семантичні варіанти, переважно на основі метонімічного перенесення, частіше в напрямку розширення семантики до прямої інвективи.

Засоби номінації нешлюбної дитини репрезентовані не тільки специфічною апелятивною лексикою, а й стають підґрунтям для семантичної та словотвірної деривації антропонімів — українських прізвищ: *Копель, Копилець, Бахур, Найда, Найдюк* та багато інших.

Отже, лексико-семантична група «назви нешлюбної дитини» як фрагмент картини світу демонструє сукупність емоційних, культурних, ціннісних установ українського етносу.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ГБ — Верхратський, І. (1912). *Говір батюків*. Львів. <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=9395>
ЕСУМ — Мельничук, О. С., Білодід, І. К., Коломієць, В. Т., Ткаченко, О. Б., Лукінова, Т. Б., Півторак, Г. П., & Склярєнко, В. Г. (ред.). (1982; 1985; 1989; 2003). *Етимологічний словник української мови: в 7-ми т.* (т. 1: А — Г; т. 2: Д — Копці; т. 3: Кора — М; т. 4: Н — П). Київ: Наукова думка.

ІЕС — Чучка, П. П. (2005). *Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник*. (В. В. Німчук, ред.). Львів: Світ.

МСЗО — Грицак, М. А. (2017). *Матеріали до словника українських говірок Закарпатської області* (вип. 1: А — Б). (П. Ю. Гриценко, ред.). Київ: КММ.

МСПГ — Гороф'янюк, І. В. (упор.). (2021). *Матеріали до словника подільського говору*. Вінниця: ТОВ «Твори».

НДРС — Шило, Г. (2008). *Наддніпрянський регіональний словник* (Л. Павлюга & Н. Хобзей, ред.). Львів — Нью-Йорк: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ.

СБН — Носович, І. І. (1870). *Словарь белорусского наречия* (т. 1: А — О). Санкт-Петербург: Типогр. имп. АН. (Уперше опубліковано 1984).

- СБог — Онишкевич, М. Й. (1984). *Словник бойківських говірок: у 2 ч.* (ч. 1: А — Н; ч. 2: О — Я). Київ: Наукова думка.
- СБуг — Гуйванюк, Н. В. (ред.). (2005). *Словник буковинських говірок*. Чернівці: Рута.
- СДУГОО — Москаленко, А. А. (1958). *Словник діалектизмів українських говірок Одеської області*. Одеса: ОНУ.
- СЗПГ — Аркушин, Г. Л. (2000). *Словник західнополіських говорів: у 2 т.* (т. 1, 2). Луцьк: РВВ «Вежа». <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe>
- СлРЯ XI—XVII вв. — Бархударов, С. Г., & Крысько В. Б. (ред.). (1975; 2011). *Словарь русского языка XI—XVII вв.* (вып. 1: А — Б; вып. 29: Сулезь — Тольмиже). Москва: Наука.
- СУГБІМ — Грищенко, П. Ю., Спанатій, Л. С., Супрун, А. П., Тимченко М. Ф., & Токар, В. П. (ред.). (2016). *Словник українських говірок Бузько-Інгульського межиріччя: у 2 т.* (т. 2: Л — Я). Миколаїв.
- СУГО — Бондар, О. І. (ред.). (2011). *Словник українських говорів Одещини*. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова.
- СУМ XVI—XVII ст. — Гринчишин, Д. (ред.). (1994). *Словник української мови XVI — першої половини XVII ст.: у 28-ми вип.* (вип. 2: Б — Богуславець). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ. <https://archive.org/details/slovn2/page/n27/mode/2up?view=theater>
- СУМ XV—XVIII ст. — Тимченко, Є. (2002). *Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV—XVIII ст.: у 2-х кн.* (кн. 1: А — Н). (В. В. Німчук & Г. І. Лиса, упоряд.). Київ — Нью-Йорк.
- СУМ-20 — Русанівський, В. М. (ред.). (2010; 2018). *Словник української мови: у 20 т.* (т. 1: А — Б; т. 9: Міщанин — Настукувати). Київ: Наукова думка. <https://1677.slovaronline.com>
- СУССГ — Глуховцева, К. Д., & Лєснава, В. В. (ред.). (2021). *Словник українських східно-слов'янських говірок*. Київ: Телком.
- ТСГГ — Гавук, П. Д. (уклад.). (2017). *Тлумачний словник гуцульських говірок*. Косів: Писаний Камінь.
- ЭССЯ — Трубачёв, О. Н. (ред.). (1984). *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд* (вып. 11: *копсь — *котьна(ја). Москва: Наука.

ЛІТЕРАТУРА

- Аркушин, Г. Л. (2004). *Іменний словотвір західнополіського говору*. Луцьк: РВВ «Вежа».
- Архангельська, А. М. (2011). Формальне вираження категорії маскулінності: взаємодія родової редистрибуції і родової транспозиції. *Мовознавство*, 1, 29—42.
- Байстриук. *Авторська пісня*. Авт. і викон. Бастард. <https://www.pisni.org.ua/songs/3124626.html>
- Байстриуки. *Авторська пісня*. Авт. і викон. Тризубий Стас. <https://www.pisni.org.ua/songs/6137899.html>
- Бевзенко, С. П. (1980). *Українська діалектологія*. Київ: Вища школа.
- Грицак, М. А. (2017). *Матеріали до словника українських говірок Закарпатської області* (вип. 1: А — Б). Київ: КММ.
- Грищенко, П. Ю. (1990). *Ареальне варіювання лексики*. Київ: Наукова думка.
- Грінченко, Б. (уклад.). (1958). *Словарь української мови: у 4 т.* (т. 1: А — Ж). Київ: Видавництво АН УРСР. (Уперше опубліковано 1907).
- Думчак, І. М. (2011). Суфіксальна універбація в текстах сучасної періодики. *Лінгвістичні студії*, 23, 28—31. http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2011_23_8
- Іншакова, І. О. (2004). Похідні іменники з конфіксом *по-...-ник* у сучасній українській мові. У Г. М. Віняр, О. Б. Каневська, & М. В. Цегельська (ред.), *Актуальні проблеми філології і методики викладання мов* (с. 38—42). Кривий Ріг: КДПУ.
- Кабакова, Г. (2009). Внебрачный ребенок. В Н. И. Толстой (ред.), *Славянские древности. Этнолингвистический словарь* (т. 4, с. 414—415). Москва: Международные отношения.
- Китанова, М. (2015). Дети с особым статусом в болгарской традиционной семье: анализ номинаций в свете оппозиции «свой — чужой». *Научный диалог*, 9(45), 31—52.
- Кононенко, І. (2012). *Українська і польська мови: контрастивне дослідження*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

- Новикова, Ю. М. (2007). *Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини* (Т. Ю. Ковалевська & І. Є. Намакштанська, ред.). Донецьк: Вебер.
- Редько, Ю. К. (1966). *Сучасні українські прізвища*. Київ: Наукова думка.
- Сабадош, І. В. (2008). *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району*. Ужгород: Ліра.
- Селіванова, О. О. (2010). *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.
- Турчин, Є. Д. (2011). *Словник села Тилич на Лемківщині*. Львів: Українська академія друкарства.
- Харківська, О. В. (2015). *Суфіксальний словотвір апелативних іменників в українських говорах Закарпаття* [дис. канд. філол. наук, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»]. http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_harkivska.pdf
- Яворницький, Д. І. (1920). *Словник української мови* (т. 1: А — К). Катеринослав: Слово.
- Янышкова, И. (2021). К изучению названий внебрачного ребенка в старославянском и чешском языках. *Studia z Filologii Polskiej I Słowiańskiej*, 56, 1—18.
- Brückner, A. (1970). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Fałowski, A. (2010). *Czy bachur/bachor przybył do Polski ze wschodu?* *LingVaria*, 2(10), 193—197.
- Karaś, M. (1975). *Studia nad dialektologią ukraińską i polską*. *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego CCCLXXVI. Prace językoznawcze, zeszyt 44*. Kraków — Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe.
- Knobloch, J. (1984). Bastarnen und Bastarde. *Balkansko ezikoznanie*, 27(1), 57—60. <https://doi.org/10.1080/05775132.1984.11470912>
- Копецка, М. (2014). Pomenovania slobodnej matky a jej dieťaťa v slovenských nárečiach. *Kultura slova*, 48(3), 157—162; 48(4), 226—234.
- Pelcowa, H., Gumowska-Grochot, I., & Skórska, B. (2020). *Słownik gwar Lubelszczyzny. T. VIII. Człowiek i rodzina. Higiena i choroby. Meble, sprzęty i prace domowe*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Curie-Skłodowskiej.

Статтю отримано 08.07.2022

Статтю схвалено 24.10.2022

LEGEND

- HB — Verkhrats'kyi, I. (1912). *Hovir batiukiv*. Lviv. <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=9395> (in Ukrainian).
- ESUM — Mel'nychuk, O. S., Bilodid, I. K., Kolomiets', V. T., Tkachenko, O. B., Lukinova, T. B., Pivtorak, H. P., & Skliarenko, V. H. (Eds.). (1982; 1985; 1989; 2003). *Etymolohichni slovnyk ukraińs'koï movy: v 7 t.* (Vol. 1: A — H; Vol. 2: D — Koptsi; Vol. 3: Kora — M; Vol. 4: N — P). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- IES — Chuchka, P. P. (2005). *Prizvyshcha zakarpatskykh ukraińtsiv. Istoryko-etymolohichni slovnyk*. (V. V. Nimchuk, Ed.). Lviv: Svit.
- MSPH — Horoŕ'ianiuk, I. V. (Ed.). (2021). *Materialy do slovnyka podil's'koho hovoru*. Vinnytsia: TOV “Tvory”.
- MSZO — Hrytsak, M. A. (2017). *Materialy do slovnyka ukraińs'kykh hovirok Zakarpats'koï oblasti*. (Vol. 1: A — B). (P. Iu. Hrytsenko, Ed.). Kyiv: KMM.
- NDRS — Shylo, H. (2008). *Naddnyprians'kyi rehional'nyi slovnyk* (L. Pavliuha & N. Khobzei, Eds.). Lviv — New York: Instytut ukraińoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NANU (in Ukrainian).
- SBN — Nosovich, I. I. (1984). *Slovar' belorusskogo narechiia* (Vol. 1: A — O). Munich. (Original work published 1970) (in Belarusian).
- SBoH — Onyshkevych, M. I. (1984). *Slovnyk boikivs'kykh hovirok: u 2 ch.* (Vol. 1: A — N; Vol. 2: O — Ia). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- SBuH — Huivaniuk, N. V. (Ed.). (2005). *Slovnyk bukovyns'kykh hovirok*. Chernivtsi: Ruta (in Ukrainian).
- SDUHO — Moskalenko, A. A. (1958). *Slovnyk dialektyzmiv ukraińs'kykh hovirok Odes'koï oblasti*. Odesa: ONU (in Ukrainian).
- SZPH — Arkushyn, H. L. (2000). *Slovnyk zakhidnopolis'kykh hovoriv: u 2 t.* (Vols. 1, 2). Lutsk: Vezha. <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe> (in Ukrainian).
- SIRIa XI—XVII vv. — Barkhudarov, S. G., & Krysko, V. B. (Eds.). (1975; 2011). *Slovar' russkogo iazyka XI—XVII vv.* (Vol. 1: A — B; Vol. 29: Suleg' — Tol'mizhe). Moscow: Nauka (in Russian).

- SUHBIM — Hrytsenko, P. Iu, Spanatii, L. S., Suprun, A. P., Tymchenko, M. F., & Tokar, V. P. (Eds.). (2016). *Slovník ukraíns'kykh hovirok Buz'ko-Inhul's'koho mezhyrichchia: u 2 t.* (Vol. 2: L — Ia). Mykolaiv (in Ukrainian).
- SUHO — Bondar, O. I. (Ed.). (2011). *Slovník ukraíns'kykh hovoriv Odeshchyny*. Odesa: ONU im. I. I. Mechnykova (in Ukrainian).
- SUM-20 — Rusanivs'kyi, V. M. (Ed.). (2010; 2018). *Slovník ukraíns'koï movy: u 20 t.* (Vols. 1: A — B; 2: Mishchany — Nastukuvaty). Kyiv: Naukova dumka. <https://1677.slovaronline.com>
- SUM XV—XVIII st. — Tymchenko, Ie. (2002). *Materialy do slovníka pysemnoi ta knyzhnoi ukraíns'koï movy XV—XVIII st.* (Vol. 1: A — N). (V. V. Nimchuk & H. I. Lysa, Eds.). Kyiv — New York (in Ukrainian).
- SUM XVI—XVII st. — Hrynchyshyn, D. (Ed.). (1994). *Slovník ukraíns'koï movy XVI — pershoï polovyny XVII st.* (Vol. 2: B — Bohuslavets'). Lviv: Instytut ukraïnoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NANU. <https://archive.org/details/slovn2/page/n27/mode/2up?view=theater> (in Ukrainian).
- SUSSH — Hlukhovtseva, K. D., & Liesnova, V. V. (Eds.). (2021). *Slovník ukraíns'kykh shkhdnoslobozhans'kykh hovirok*. Kyiv: Telkom (in Ukrainian).
- TSHH — Havuk, P. D. (Ed.). (2017). *Tlumachnyi slovník hutsul's'kykh hovirok*. Kosiv: Pysanyi Kamin' (in Ukrainian).
- ESSIa — Trubachev, O. N. (Ed.). (1984). *Etimologicheskii slovar' slavianskikh iazykov. Praslavianskii leksicheskii fond.* (Vol. 11: *копъсь — *котъна(я). Moscow: Nauka (in Russian).

REFERENCES

- Arkhanhel's'ka, A. M. (2011). Formal'ne vyrazhennia katehorii maskulinnosti: Vzaiemodiia rodovoi redystrybutsii i rodovoi transpozycji. *Movoznavstvo, 1*, 29—42.
- Arkushyn, H. L. (2004). *Imennyi slovtovir zakhidnopolis'koho hovoru*. Lutsk: RVV “Vezha” (in Ukrainian).
- Baistriuk. *Avtors'ka pisnia*. Avtor i vykonavets' Bastard. <https://www.pisni.org.ua/songs/3124626.html> (in Ukrainian).
- Baistriuky. *Avtors'ka pisnia*. Avtor i vykonavets' Tryzubyi Stas. <https://www.pisni.org.ua/songs/6137899.html> (in Ukrainian).
- Bevzenko, S. P. (1980). *Ukraíns'ka dialektolohiia*. Kyiv: Vyshcha shkola (in Ukrainian).
- Brückner, A. (1970). *Slovník etymologiczny języka polskiego*. Warsaw: Wiedza Powszechna (in Polish).
- Dumchak, I. M. (2011). Sufiksál'na univerbatsiia v tekstakh suchasnoi periodyky. *Linhvistychni Studii, 23*, 28—31. http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2011_23_8 (in Ukrainian).
- Fałowski, A. (2010). Czy bachur/bachor przybył do Polski ze wschodu? *LingVaria, 2*(10), 193—197. Krakow (in Polish).
- Hrinchenko, B. (Ed.). (1958). *Slovar' ukraíns'koï movy* (Vol. 1: A — Zh). (Original work published 1907) (in Ukrainian).
- Hrytsak, M. A. (2017). *Materialy do slovníka ukraíns'kykh hovirok Zakarpats'koï oblasti* (Vol. 1: A — B). Kyiv: KMM (in Ukrainian).
- Hrytsenko, P. Iu. (1990). *Areal'ne variuvannia leksyky*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Ianyshkova, I. (2021). K izucheniiu nazvaniu vnebrachnogo rebenka v staroslavianskom i cheshskom iazykakh. *Studia z Filologii Polskiej i Slaviańskiej, 56*, 1—18 (in Russian).
- Iavornyt's'kyi, D. I. (1920). *Slovník ukraíns'koï movy* (Vol. 1: A — K). Katerynoslav: Slovo (in Ukrainian).
- Inshakova, I. O. (2004). Pokhidni imennyky z konfiksom po-...-nyk u suchasni ukraíns'kii movi. In H. M. Viniar, O. B. Kanevs'ka, & M. V. Tsel's'ka (Eds.), *Aktualni problemy filolohii i metodyky vykladannia mov* (pp. 38—42). Kryvyi Rih: KDPU (in Ukrainian).
- Kabakova, G. (2009). Vnebrachnyi rebenok. In N. I. Tolstoi (Ed.), *Slavianskie drevnosti. Etimologicheskii slovar'* (Vol. 4, pp. 414—415). Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia (in Russian).
- Karaš, M. (1975). Studia nad dialektologią ukraínską i polską. *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego CCCLXXVI. Prace językoznawcze, zeszyt 44*. Krakow — Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe (in Polish).
- Khar'kivs'ka, O. V. (2015). *Sufiksál'nyi slovtovir apeliatyvnykh imenykyv v ukraíns'kykh hovorakh Zakarpattia* [Dissertation summary for the Candidate of Philological Sciences degree,

- DVNZ “Uzhhorods'kyi natsional'nyi universytet”]. http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_harkivska.pdf (in Ukrainian).
- Kitanova, M. (2015). *Deti s osobym statusom v bolgarskoi traditsionnoi seme: Analiz nominatsii v svete opzitsii “svoi — chuzhoi”*. *Nauchnyi Dialog*, 9(45), 31—52 (in Russian).
- Knobloch, J. (1984). *Bastarnen und Bastarde*. *Balkansko Ezikoznanie*, 27(1), 57—60. <https://doi.org/10.1080/05775132.1984.11470912> (in German).
- Kononenko, I. (2012). *Ukraïns'ka i pol's'ka movy: Kontrastyvne doslidzhennia*. Warsaw: Wydawnictwa Uniw. Warszawskiego (in Ukrainian).
- Kopecka, M. (2014). *Pomenovania slobodnej matky a jej dieťaťa v slovenských nárečiach*. *Kultura Slova*, 48(3), 157—162; 48(4), 226—234 (in Slovak).
- Novykova, Iu. M. (2007). *Praktychnyi slovozmynno-orfohrafichnyi slovnyk prizvyshch Tsentral'noi ta Skhidnoi Donechchyny*. (T. Iu. Kovalevs'ka & I. Ie. Namakshtans'ka, Eds.). Donetsk: Veber (in Ukrainian).
- Pelcowa, H., Gumowska-Grochot, I., & Skórska, B. (2020). *Słownik gwar Lubelszczyzny. T. VIII. Człowiek i rodzina. Higiena i choroby. Meble, sprzęty i prace domowe*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Curie-Skłodowskiej (in Polish).
- Red'ko, Iu. K. (1966). *Suchasni ukraïns'ki prizvyshcha*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Sabadosh, I. V. (2008). *Slovnyk zakarpats'koï hovirky sela Sokyrnytsia Khusts'koho raionu*. Uzhhorod: Lira (in Ukrainian).
- Selivanova, O. O. (2010). *Linhvystychna entsyklopediia*. Poltava: Dovkilia-K (in Ukrainian).
- Turchyn, Ie. D. (2011). *Slovnyk sela Tylych na Lemkivshchyni*. Lviv: Ukraïns'ka akademiia drukarstva (in Ukrainian).

Received 08.07.2022

Accepted 24.10.2022

Liudmyla Fomina, Candidate of Sciences in Philology, Associate professor
in the Department of Ukrainian Language, Odessa Polytechnic National University
1 Shevchenko Ave., Odessa 65044, Ukraine
E-mail: onomastic.ua@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9599-5332>

Hanna Senyk, Senior Lecturer in the Department of Ukrainian Language,
Odessa I. I. Mechnikov National University
24/26 Frantsuz'kyi Blvd., Odessa 65058, Ukraine
E-mail: anna_senik22@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8524-4295>

NAMES OF AN ILLEGITIMATE CHILD IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

The article deals with the composition of the lexical-semantic group “names of an illegitimate child” in the Ukrainian language, in particular in dialects, as well as with the word-forming structure, etymology and semantic processes that take place in it. Special attention is paid to the history and etymology of the lexemes *байцмрюк*, *бастард* and *конул*. The active use of the word *байцмрюк* in the modern literary Ukrainian language, in particular in its colloquial version, is emphasized. It was found that the Ukrainian nominations of an illegitimate child represent a very diverse range of motivational models: ‘locus of conception or of a birth of a child’, ‘the lewd nature of the mother’s behavior’, ‘abnormal appearance of the child in the family’, etc. The lexical implementation of these models differs significantly in different regions of Ukraine. Borrowed mainly from the Polish language or through its mediation, lexemes to denote an illegitimate child show a wide phonetic and word-forming variation in the process of adaptation to the system of the Ukrainian language or — more narrowly — to the peculiarities of certain dialects. Most names represent pejorative connotative semes — rude, abusive; but sometimes they show sympathy for an illegitimate child.

Keywords: illegitimate child, Ukrainian dialects, dialect dictionaries, areal lexical variety